

Studia Biblica Slovaca

Ročník 8

2016

Číslo 1

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VIII (2016), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisor board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada/Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Košice) – Peter JUHÁS (Wien, A) – Branislav KLUSKA (Ružomberok) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava) – Milan SOVA (Bratislava) – Jozef TIŇO (Bratislava) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák
Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľala Lucilla Mária Tongeľová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2016.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Recenzie

VAŇUŠ, Marek: *La presenza di Dio tra gli uomini. La tradizione della „shekinah“ in Neofiti e in Matteo (TG.T 214), Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2015. 429 s. ISBN 978-88-7839-317-2.*

Predkladaná monografia je dizertačnou prácou Mareka Vaňuša SVD pod vedením prof. Massima Grilliho z Pápežskej Gregorovej univerzity v Ríme. Jej cieľom je ozrejmiť koncept *šekiny* (shekinah) – Božej prítomnosti uprostred svojho ľudu – v historickom kontexte konca 1. storočia po Kristovi v prvej fáze formatívneho judaizmu (tannaim) a v začiatkoch kresťanstva, v dvoch dôležitých, reprezentatívnych textoch: v Evanjeliu *podľa Matúša* (Mt) a v targume *Neofiti* (N). Ako podčiarkuje sám autor, biblicko-teologická analýza sa koncentruje na motívy spojené s konceptom *šekiny* a ich literárno-teologický kontext v uvedených spisoch. Komparatívna a pragmatická metodológia dovoľuje osvetliť spoločné dedičstvo dvoch tradícií (dôvera v Božie vedenie a dôležitosť *tóry*), ako aj rozdielnosti či špecifiká, ktorými sa interpretuje Ježiš ako skutočná *šekina* a komunita učeníkov, v ktorej je možné skúsenostne zažiť Božiu prítomnosť.

Monografia zachováva klasické členenie. Hneď v úvode (s. 7-21) autor vysvetľuje dôležitosť témy, *status quaestionis* výskumu, prínos predkladanej práce, metodológiu a rozvrh práce. Prvá časť (s. 25-188) sa týka štúdia targumu Neofiti. V prvej kapitole autor predkladá literárne charakteristiky targumu, datovanie a náčrt metodológie štúdia (s. 25-57). Druhá kapitola (s. 59-144) analyzuje texty, v ktorých sa objavuje koncept *šekiny*. Tretia kapitola systematizuje charakteristické aspekty konceptu z pohľadu syntaxe, literárnej štruktúry, komunikačného kontextu a pragmatickej stratégie (s. 145-188). Druhá časť monografie (s. 191-334) sa sústreďuje na text Mt. Štvrtá kapitola (s. 191-252) analyzuje úvodné kapitoly Mt (1,18–2,23) ako programové *ouverture* celého diela z literárneho, intertextuálneho a naratívneho aspektu so zameraním na koncept *šekiny* skrze citácie a alúzie. Piata kapitola (s. 253-334) predkladá analýzu motívu *šekiny* vo zvyšku Mt evanjelia. Záver tvoria reflexie na tému „prítomnosti“ z dvoch perspektív – N a Mt; spoločný hlas zoči-voči historickej kríze a nové chápanie *šekiny* z pohľadu Mt (s. 335-343). V prílohe (s. 346-354) čitateľ nájde pomocný materiál vo forme naratívnej schémy

evanjelia a štruktúry vybraných textov (Mt 1,18–2,23; 2,1–12; 2,13–23; 17,14–20; 18,12–20; 26,17–29; 28,16–20). Bohatá bibliografia (s. 365–404) sumarizuje výskum témy i oboch textov z rozličných perspektív.

Autor vo svojej precíznej analýze textov a konzultácie relevantnej bibliografie prináša nové svetlo do vzťahov dvoch komunit – zjednodušene *synagógy* a *eklézie* – v období po roku 70 po Kristovi, po katastrofe prvej židovskej vojny. Pre čitateľa monografie je dobré uvedomiť si, že základná výzva historického kontextu je formulovaná v otázke: „Kde je teraz Boh? Opustil svoj ľud?“ Stará biblická skúsenosť Božej prítomnosti a sprevádzania ľudu a prísľuby dané samotným Bohom (Ex 25,8; 29,45–46; Nm 35,34; 1Kr 6,13; Ez 43,9; Zach 2,14; 8,3; Ž 135,21; 1Krn 23, 25; Iz 8,18; Joel 4,17.21; Ž 15,1; 74,2; Ez 43,7) sú úplne spochybnené zoči-voči ruinám Chrámu i Jeruzalema. Obidve komunity sa snažia nájsť odpoveď na túto ťaživú situáciu práve v *relektúre* skúsenosti, zachytenej vo Svätom písme.

Autor monografie prekračuje tradičný prístup k Mt, a to vymedzovanie sa rodiacej sa komunity kresťanov voči synagóge (s. 8–9), aby začal ozrejmovvať spoločný *background*, ktorý je evidentný v samotnom texte Mt (dôležitosť starozákonných textov, tóra [*sic*], rešpekt voči Chrámu). K spoločnej teologickej tradícii patrí aj *šekina* – Božia prítomnosť alebo *sláva* uprostred Izraela. *Kódex Neofiti* – antický targum – je vhodným textom pre analýzu tohto spoločného konceptu, a to nielen pre výskyt termínu a jeho interpretácie, ale predovšetkým kvôli starobylym tradíciám, ktoré sprostredkuje. Legitímnosť tohto prístupu potvrdzujú aj súčasné štúdie, ktoré podčiarkujú nie *neskorú dátáciu* finálnej redakcie textu, ale *starobylosť tradícií*, ktoré sprostredkuje samotný text z palestínskeho kontextu. Autor vychádza z tohto predpokladu (s. 13–14). N je preto možné pripodobniť k antickému *telu*, v ktorého vrstvení odkrývame jednotlivé historické úseky a ich „dedičstvo“ ako kontinuum špecifických tém (s. 45–49).

V Mt tento termín lektor stretáva hneď pri prvom čítaní textu v inklúzií „Boh s nami“ a „ja som s vami“ (1,22–23; 28,20) a vo výrokoch „s vami“ (17,17; 18,20; 26,29). Koncept „prítomnosti Boha“ vystupuje do popredia aj skrze detailnú analýzu funkcie biblických citácií a alúzií. Toto všetko tvorí základ pre analýzu spoločnej teologickej tradície, ako to uvádza autor.

Svoju dôležitosť majú samozrejme aj odlišnosti. V prvom rade kristologická relektúra *šekiny* ako odpoveď na krízu obdobia po roku 70. Výsledkom autorovej analýzy je odkrytie reality dvoch komunit, ktoré síce kráčajú svojou vlastnou cestou, avšak participujú na spoločnom dedičstve Božieho slova (s. 14). Pre komunitu Ježišových učeníkov Božie pôsobenie v dejinách, jeho skutky záchranu a samotná prítomnosť vrcholia v osobe Ježiša z Nazareta, *syna*

Dávidovho a syna Abraháma (Mt 1,1) (s. 211-221, 242-243, 245-246). Pre židov rabínskeho typu sa očakávaná naplňajú v dare *tóry*, ktorá zostáva jediným spôsobom Božej prítomnosti v nových historických kontextoch (s. 15, 149-152, 182-187).

Tento prístup je sám o sebe inovatívny. Nie menej dôležitým prínosom je metodológia. Autor podčiarkuje, že historicko-kritický prístup je nedostatočný, a to kvôli množstvu neistôt a hypotéz (zdroje, redakcie, atď.), ktoré mu jeho vlastný kritický aparát nedovoľuje prekročiť. Avšak teologicko-pragmatický prístup, budujúc na výsledkoch historicko-kritickej metódy, sa pokúša ozrejmiť komunikačný kontext obidvoch textov (s. 14) a pragmatiku textu. Fenomény, ktoré nie sú predmetom historicko-kritickej metódy. Čo do metodológie práce, autor namiesto hľadania vzájomnej sémanticko-teologickej závislosti sa snaží poukázať na analógie, pričom rozvíja Chiltonov prístup¹. Ten zdôrazňuje štúdium literárneho kontextu (s. 55) a intertextuality, v prípade N s Hebrejskou Bibliou (BH), s gréckym prekladom BH (LXX), palestínskymi targumami (TP) a targumom Onkelos (TO) (s. 56). Analógie možno identifikovať na štyroch úrovniach², z ktorých si autor vyberá dve: a) charakteristické frázy a koncepty v obidvoch textoch, b) zdieľanie rovnakých tematických dôrazov.

Pragmatická perspektíva, ktorú autor aplikuje, vychádza z chápania biblického textu nielen ako zdroja informácií, ale aj a predovšetkým ako formatívneho (performatívneho) média, t. j. ako biblický text v procese komunikácie *pôsobí* na svojho adresáta, akú *ilokučnú* a *perlokučnú* silu nesú texty. Tento prístup je inšpirovaný štúdiom z oblasti filozofie jazyka a opiera sa o význačných odborníkov ako Austin, Searle, Bianchi a v oblasti literárnej kritiky Eco a Ricoeur. V biblickej exegéze túto perspektívu rozvíjal prof. Lentzen Deis a jeho žiaci, medzi nimi prof. Grilli³. Dôraz na *pragmatiku* textu predstavuje

¹ CHILTON, Bruce David: Eight Theses on the Use of Targums in Interpreting the New Testament. In: Bruce David Chilton: *Judaic Approaches to the Gospels* (ISFCJ 2), Atlanta: Scholars Press, 1994, 305-315.

² FLESHER, Paul – CHILTON, Bruce David: *The Targums. A Critical Introduction* (SAIS 12), Leiden – Boston: Brill, 2011, 385-408.

³ SEARLE, John Rogers: *Expression and Meaning. Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983; AUSTIN, John Langshaw: *How to do Things with Words*, Oxford: Oxford University Press, 1962; ECO, Umberto: *Meze Interpretate*, Praha: Karolinum, 2004. RICOEUR, Paul: *From Text to Action*, London: Continuum, 2008; GRILLI, Massimo – DORMEYER, Detlev: *Palabra de Dios en lenguaje humano*, Navarra: EVD, 2004; GRILLI, Massimo: Parola di Dio e linguaggio umano. Verso una pragmatica della comunicazione nei testi biblici, *Greg* 94 (2013) 525-547; FUMAGALLI, Anna: *Gesù crocifisso straniero fino alla fine dei tempi*, Frankfurt am Mein: Peter Lang, 2000.

skutočne nový impulz z pohľadu nielen slovenského biblického výskumu. Monografia sa stáva konkrétnym príkladom aplikácie pragmatickej perspektívy. Je nesmierne dôležité ešte raz zdôrazniť, že pragmatická perspektíva nepotiera historicko-kritický výskum, ale buduje na ňom.

V prípade analýzy N a Mt sa dôraz kladie na modalitu, typ a podmienenosť prítomnosti *šekiny* (s. 56-57). Po analýze textov, v ktorých sa koncept v jeho rozmanitosti nachádza, autor pristupuje k systematizovaniu výsledkov (s. 145-167). Dôraz kladie na špecifické použitie, syntagmy sloviess a dôležitosť motívov v naratívnom kontexte. V ďalšom kroku hľadá komunikačný kontext, intertextuálne alúzie a komunikačné stratégie, skrze ktoré je čitateľ vtiahnutý do komunikácie konceptu *šekiny*.

Autor hneď v úvode upriamuje pozornosť na výsledky výskumu, o ktoré sa opiera v metodológii práce (s. 18). Za nedostatok však recenzent považuje absentujúcu časť o samotnej metodológii pragmatického prístupu. Bol by to neoceniteľný príspevok k prebiehajúcej diskusii v oblasti hermeneutiky a zjednodušenie čítania pre neodborníkov, v tomto prípade biblistov a vyučujúcich na teologických fakultách, väčšinou zakorenených iba v historicko-kritickej metóde. Autor na viacerých miestach síce vysvetľuje dôvod a spôsob pragmatickej analýzy (napr. symbol mozaiky; s. 145-146), ale predsa sa žiada ucelená vysvetľujúca podkapitola. Niekoľko príkladov. Autor hovorí o *čitateľovi*, ale nezasvätený čitateľ monografie nevie, či mieni historického čitateľa, aktuálneho čitateľa N/Mt alebo implikovaného čitateľa. Kto nepozná dielo Eca alebo Isera, nezorientuje sa v otázkach implikovaného čitateľa/autora. Rovnako správne aplikuje Searlom navrhnutý a neskôr modifikovaný vzorec ilokúcií (reprezentatívne, komisívne, direktívne a ďalšie), ale neodborník nechápe ani dôležitosť, ani efekt analýzy na implicitného čitateľa a silu, akou je reálny čitateľ vťahovaný do procesu čítania a v ňom k modifikácii vlastných postojov. Tento nedostatok však nijako neznižuje hodnotu dizertačnej práce.

Na ilustráciu pragmatického prístupu vyberám nasledujúce príklady z monografie. Autor dochádza k záveru, že N predstavuje *šekin* v binómiu „sláva šekiny“ a zároveň ako entitu neoddeliteľne spojenú s Pánom skrze genitívnu formu „Pánova“, „moja“ v prípadoch Božej reči, „tvoja“, napr. v modlitbe Mojžiša (s. 146-148). Je spojená so slovesom „prebývať“ v *afel* a vyjadruje takto Božiu činnosť, ktorá je dôvodom, že *šekina* prebýva uprostred ľudu. Je výsledkom Božieho záväzku, vyplývajúceho zo Sinajskej zmluvy, a pre ľud je prejavom požehnanja (s. 149). Prebývanie je spojené so svätyňou, ale N nikdy priamo netvrdí, že prebýva vo svätyňi. Vlastným miestom *šekiny* sú nebesia a jej sláva naplňuje celú zem (s. 150). Namiesto presne vymedzeného miesta N hovorí alebo naráža na „prebývanie medzi ľuďmi“, „uprostred Izraela“. Nie je to nemenné

a bezpodmienečné prebývanie, ale závisí od poslušnosti voči Božím príkazom (s. 150). Je teda možné, že *šekina* sa vzdiali. *Šekina* sa aj „zjavuje“. Toto zjavenie je prezentované vo forme hithpeel – „je zjavená“, čím sa znova zdôrazňuje Božia iniciatíva. Ľud ju vníma – „vidí“ a „pozerá“. Alebo „je zjavená očiam ľudu“ (s. 150). Ďalšia syntagma predstavuje *šekin*u ako „ide, kráča“ s ľudom. Stáva sa jeho sprievodcom a vodcom (v kombinácii „ísť, kráčať pred“) a ochrancom („kráčať doprostred ľudu“). *Šekina* je vnímaná ako ochrana, víťazstvo a sprevádzanie. Je to forma požehnaní. Alebo ako prehra, katastrofa, keď sa pre hriech ľudu *šekina* vzdiali.

Ďalším dôležitým krokom pragmatickej perspektívy je analýza literárneho kontextu, v ktorom sa koncept nachádza. Aj samotný spôsob narácie vedie a formuje čitateľa. Hagadické prídavky N majú svoj zmysel v aktualizácii slov Písma pre čitateľov, ktorí čítajú – počúvajú targum v istej špecifickej historickej situácii (s. 153). Dlhá hagada N Gn 3,24 spája *šekin*u so zachovávaním príkazov (kráčať podľa tóry). Adam svojou neposlušnosťou voči tóre stratil kontakt so *šekin*ou, stratil takto raj a je opustený. Zakúša samotu. Cesta naspäť je návrat k poslušnosti voči príkazom. Abrahám aj Jakub sa stávajú vzorom nerozdeleného srdca. A práve kvôli nerozdelenému srdcu sú schopní skúsenostne zažiť slávu *šekiny* (s. 153-154). Vrcholom Božej starostlivosti je zmluva na Sinaji. Je vyvrcholením Božej aktivity, Božích zázrakov pre ľud. V týchto veľkých skutkoch mala svoju aktívnu úlohu práve *šekina*. Zachovávanie Sinajskej zmluvy sa takto stáva cestou ku skúsenosti *šekiny* (s. 154). Mojžiš, Áron a starší ľudu, ktorí vystúpili k Pánovi a zachovali jeho slová, sú nasledovníkmi Abraháma a vzormi pre dnešok. Rovnako sa skupina rebelov stáva negatívnym vzorom. Čitateľ sa nielen dozvedá, ale je aj *vyzývaný*, aby rovnako ako Izrael v púšti, aj on sám zachovával tóru, ak sa nechce vzdialiť od *šekiny* a riskovať takto vlastné zničenie. Zároveň je *utvrdený* v tom, že Pánova vôľa nie je vzdialiť *šekin*u od ľudu, ale zachrániť ho od zničenia (s. 155).

V akom *komunikačnom kontexte* vzniká N? V akom myšlienkovom prostredí sa pohybuje čitateľ? Aké odpovede pozná na krízu doby? Porovnávanie s ostatnými spismi doby dovoľuje načrtnúť nasledujúci myšlienkový kontext, do ktorého vstupuje N ako partner dialógu (s. 167-181). Po roku 70 existovali najmenej štyri odpovede na krízu: apokalyptická, odpoveď kumránskeho spoločenstva (pochádza pred roku 70), odpoveď kresťanskej komunity a farizejského hnutia. Kresťanská odpoveď a odpoveď kumránskej komunity svojou teológiou presahujú potrebu svätých miest a chrámového kultu. Apokalyptická odpoveď sa však sústreďuje na deň súdu, v ktorom Pán bude trestať a spravodliví budú odmenení a budú jesť plody stromu života. Súd je spájaný s bojom a povedie k obnove národa, miesta a kultu (s. 169-170). Farizeji vo svojej

odpovedi na krízu po roku 70 ukazujú na neprítomnosť *šekiny*, a to kvôli hriechu ľudu, zároveň však aj na súcit Pána, ktorý celkom neopustí ľud. Pán sprevádza ľud aj v exile. To, čo je dôležité a ostáva ako výzva, je neprepadnúť plaču a lamentovaniu, ale sústrediť sa na nábožnosť, skutky milosrdenstva a štúdium tóry (s. 171-174). N je v dialógu s týmito predstavami.

Aké odpovede dáva N na krízu doby? Aké sú komunikačné stratégie autora? V prvom rade nesmieme zabudnúť na charakter samotného targumu: text, ktorý sa obracia na komunitu poslucháčov. Svojich adresátov oslovuje skrze 2. osobu množného čísla „vy“ aj na tých miestach, kde pôvodný TM používa 2. osobu jednotného čísla „ty“. Takto vŕahuje autor poslucháčov do priameho dialógu (s. 181). Z použitých syntagiem pre *šekinú* je pre poslucháča-čitateľa hneď zrejmé, že Pán je aktívny vo všetkých udalostiach spojených s ľudom a *šekinou*. *Šekina* sama o sebe, bez Pána, nejestvuje. Je to jeho dielo (s. 182). Skrze naratívny pohyb je čitateľ-poslucháč (a v ňom celá komunita) vedený k poznaniu, že prítomnosť *šekiny* je úzko spojená s postojom voči tóre. Úvodná hagada N Gn 3,24 vo forme rozprávania ukrýva ilokučnú silu výzvy prispôbiť sa, prijať tóru a kráčať podľa nej a *vyhábať sa* neposlušnosti, ktorá vedie do záhuby. Nutnosť poslušnosti voči tóre sa vracia na iných miestach vo forme *prikazov* počúvať a konať podľa tóry, ktorá je darovaná na Sinaji, a *vyhábať sa* vzburám (s. 182-183). Nebezpečenstvo vlastnej cesty – a z toho vyplývajúca katastrofa – je načrtnuté v rozprávaniach o vzburách proti Pánovi pod horou Sinaj a v Pánovej reči Mojžišovi, v ktorej ukazuje hriešnu budúcnosť ľudu a jej dôsledky (s. 183). Pre čitateľa-poslucháča sa text stáva *upozornením* a *výstrahou*. Zároveň je to *výzva* vybrať si správnu cestu. V záverečnej Mojžišovej modlitbe požehnaní N Dt 33,16.26.29 vyjadruje Mojžiš svoje pranie, aby si ľud vybral dôveru a tým si zabezpečil prísľub požehnaní (s. 183). Pragmatika textu teda spočíva vo *výzve* zmeniť situáciu katastrofy na požehnanie, a to cestou absolútnej poslušnosti voči tóre. Komunikačná stratégia N spočíva vo využití hagadického rozprávania ako dodatku k BH s cieľom povzbudzovať, vystríhať a vyzývať. Takto N a jeho komunikačné stratégie pripravili kritický aparát k špecifickému štúdiu Mt.

Mt ponúka novú reлектúru tohto konceptu *šekiny* v rovnakej forme ako targum. Obidva sú charakterizované formou midrašu. Analýza Mt 1,18–2,23 ako programového úvodu do celého evanjelia ukazuje na témy *šekiny*, ktoré sú prítomné v celom evanjeliovom rozprávaní. Literárny kontext úvodu tvorí genealógia, ktorá pripomína historické udalosti Izraela: pred monarchiou, monarchia, exil. Tvorí úvod k Mt 1,18–2,23 ako pripomienka nielen dejinných udalostí so všetkou slávou i biedou, ale v prvom rade ukazuje na Božie pôsobenie, ktoré stojí v pozadí týchto udalostí (s. 197, 206-207, 242). Božie pôsobenie v dejinách vrcholí v osobe Ježiša, ktorý je Emanuel – Boh s nami (Mt 1,20-23).

Takto sú naplnené prisľúbenia dané Abrahámovi (Gn 12,1-3) a Dávidovi (2Sam 7,16 a paralely). Mt núti svojho čitateľa zastaviť sa a sústrediť sa na identitu dieťaťa, ktoré sa narodí nie bez Božej intervencie. K tomu slúži aj slovo Písma, ktoré sa naplňuje v dejinných udalostiach narodenia Ježiša (s. 213). Identita Mesiáša sa však neviaže na politický boj – Ježiš „zachráni svoj ľud *od ich hriechov*“. Hriech je dôvodom vzdialenia sa človeka od Boha – rovnako ako to popisuje targum N. Boh koná, aby *skrze syna* uzdravil vzdialenosť medzi človekom (Adamom) a Bohom (s. 215). V konečnom dôsledku je to Boh, ktorý pôsobí v dejinách. Je to jednoznačná alúzia na prezentáciu *šekiny* (s. 242). K tomu slúžia aj citácie naplnenia alebo alúzie na text Písma. Takto sa ukazuje Matúšova reлектúra konceptu *šekiny* vo svetle udalosti Ježiša z Nazareta. Tou pravou *šekinou* je sám Ježiš. V ňom, v jeho pôsobení, v jeho slovách a v jeho osude Boh koná, sprevádza a vedie svoj ľud. Aj v živote Syna sa opakujú dejiny národa – útek, exil, prenasledovanie a napätia. A keďže je to Boh, ktorý stojí za tým všetkým, a je to on, čo vzkriesil Syna, zasluhuje si plnú dôveru (s. 242-244, 246-247).

Autor zdôrazňuje, že Mt ukazuje aj na strach, neistotu a zmätok človeka voči neočakávanému zásahu Boha (Jozef – Mt 1,19-20; 2,22; mudrci a Herodes 2,1-3). V komunikačnom kontexte Mt nepriamo naráža na udalosti prvej židovskej vojny a povojnové obdobie. Svojho čitateľa *vedie k dôvere* napriek všetkým pochybnostiam a k *otvorenosti* voči Bohu, ktorý vždy koná. Čitateľ si uvedomuje *možnosť výberu postoja*: Herodesov alebo Jozefov? Cesta strachu alebo otvorenosti voči Bohu? Mt skrze náráciu pozýva k správnej voľbe. Ilokučná sila výzvy prichádza aj skrze neustále odvolávanie sa na naplnenie Písem, ktoré pripomína Boží poslan. Človek je však pozvaný spolupracovať na naplnení plánov Pána ako Jozef (s. 250). Mt povzbudzuje svojho čitateľa, aby nestrácal dôveru, lebo Boh počas dejín neopustil svoj ľud ani svojho Syna Ježiša, a tak neopustí ani komunitu, ktorá prechádza ťažkým obdobím (s. 251, 334).

Mt ponúka reлектúru konceptu *šekiny*. V osobe spravodlivého Jozefa potvrdzuje dôležitosť vernosti tóre, zároveň zdôrazňuje otvorenosť voči neočakávanému pôsobeniu Boha v dejinách (Mt 1,24-25; 2,14-15.21-23). Týmto vernosť tóre dostáva novú dimenziu. Ľudsky neočakávaný, ale v Božom pláne predvídaný vstup do dejín (prorocké texty), je samotná osoba Ježiša. *Šekina* ako miesto alebo možnosť stretnutia s Pánom prichádza k ľudu v osobe Ježiša, ktorý zachraňuje od hriechu a sprevádza ľud na jeho ceste až do skončenia vekov (Mt 1,21.23; 2,1.22-23; 28,20).

Odhliadnúc od absentujúcej podkapitoly, v ktorej by sa pragmatický prístup inšpirovaný Searlom a Ecom a už aplikovaný aj v exegéze vysvetlil, monografia je hodnotným prínosom nielen pre poznanie formatívneho obdobia raného kresťanstva a judaizmu – hľadanie odpovede na krízu doby, vzájomný

dialóg, reлектúra vlastnej skúsenosti vo svetle Písma – ale je aj kreatívnym vstupom do hermeneutickej diskusie v biblických a literárno-filozofických kruhoch. Na záver nezostáva nič iné ako popriať autorovi ďalšie plodné roky práce v odkrývaní bohatstva Božieho slova.

*Róbert Jáger
Domikánske námestie 13
043 43 Košice*

BROŽ, Jaroslav: *List Židům* (Český ekumenický komentář k Novému zákonu), Praha: Česká biblická společnost ve spolupráci s Centrem biblických studií AV ČR a UK v Praze, 2015. 260 s. ISBN 978-80-87287-73-6.

Katolícky kňaz Jaroslav Brož prednáša od roku 1997 novozákonnú exegézu na Katolíckej teologickej fakulte UK v Prahe. Už z prehľadu jeho publikačnej činnosti sa stáva zrejším dôraz viacerých jeho štúdií a článkov na témy kňazstva Ježiša Krista v prirodzenej spojitosti so spisom List Hebrejom, ktorý je *Magna charta* a jedinečný prejav kresťanskej homiletiky pre Kristovo kňazstvo v Novom zákone. Práve kňazstvo Krista sa vyprofilovalo v dejinách Cirkvi do podoby služobného kňazstva v Cirkvi. Udialo sa to vďaka implicitným náznakom v novozákonných spisoch, ale aj explicitným zmienkam o diverzite služieb v prvotnej Cirkvi a v neposlednom rade prispel k tomu aj List Hebrejom. Tristným je preto fakt, že práve služobný typ kňazstva sa stal atakovaným a pre niektorých súčasníkov doslova redundantným. I preto sa stalo publikovanie tohto ekumenického komentára chvályhodným literárnym a teologickým počínom doc. Broža, pretože prehlbuje tak potrebné chápanie konceptu novozákonného kňazstva, ktoré komentár vníma v kontinuite so starozákonným kňazstvom a jeho kultovými kategóriami najmä na báze kategórie vzťahu popri prvkoch diskontinuity v pohľade na Ježišovo kňazstvo a jeho jedinečnú osobnú obeť.

Autor komentára, ktorý je už 16. zväzkom v rámci edičnej série Český ekumenický komentář k Novému zákonu, rieši v úvode otázku autorstva, adresátov, žánru, štruktúry a teológie spisu (s. 9-25). Potom podá veľmi podrobný výklad textu v piatich kapitolách (s. 26-224), ktoré zámerne neobsahujú odborné poznámky textovej kritiky. Komentár je precíznou textovou a teologickou analýzou zameranou hlbšie pri dôležitých pojmoch a zvratoch. Posolstvo jednotlivých častí je súčasťou komentára spolu s piatimi krátkymi exkurzmi včlenenými do komentárov častí: Hymnický úvod: 1,1-4; I. Postavení Krista: 1,5–2,18; Velekněž hodný víry a milosrdenství: 3,1–5,10; Kristovo kněžství a jeho oběť: 5,11–10,39; Víra a vytrvalost: 11,1–12,13; Přímé cesty: 12,14–13,19; Závěr: 13,20-25. Autor

Contents

Treaties

Martina KORYTIAKOVÁ

Good or Bad Abram? Critical and Exegetical Observations
on the Interpretations of Gen 13 1-31

Marek I. BARNIAK

Motif of “the city” in the Song of Songs 32-46

Pavel PRIHATNÝ

Authentic Way to the Wisdom According to Ben Sira 47-64

Julius PAVELČÍK

“The Lord is Compassionate and Merciful” (James 5:11).
On One Aspect of God in the Letter of James 65-87

Abstracts and reviews 88-111

Communications and references 112-122

Obsah

Štúdie

<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> Dobry čí zly Abram? Kritické a exegetické pozorovania k interpretáciám Gn 13	1- 31
<i>Marek I. BARNIAK</i> Motív „mesto“ v Piesni piesní	32-46
<i>Pavel PRIHATNÝ</i> Pravá cesta k múdrosti podľa Siracha	47-64
<i>Julius PAVELČÍK</i> „Veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ (Jak 5,11). K jednému aspektu Boha v Jakubovom liste	65-87
Abstrakty a recenzie	88-111
Správy a oznamy	112-122